

KÖZÖSSÉGI PÉNZEK CSOPORTOSÍTÁSA

GROUPING OF COMMUNITY CURRENCIES

DR. HABIL. VARGA JÓZSEF egyetemi docens, tudományos dékánhelyettes

Kaposvári Egyetem Gazdálkodástudományi Kar

SÁRDI GÁBOR PhD-hallgató

Kaposvári Egyetem Gazdálkodástudományi Kar

ABSTRACT

The emergence of community currencies is one of the responses people gave to the several global crises of our financial system. The idea that the financial crises is of a fundamental, structural nature that cannot be cured by some “facelift” on the system becomes increasingly accepted in the economic literature. Radical change is needed.

During the past centuries, in the wake of every major financial collapses more and more region had tried to ease the economic difficulties by introducing their own “money” or surrogates. According to some estimation there are about 3000–5000 community currency systems in the world, in 35 countries.

As in the case of the 1930s, the crisis of 2008 was not about the shortage in productive capacity but about the shortage in the (financial) connection network that could have ensured the flow of unused resources in the production. The main priority of a community currency is the avoidance (or complement) of such a shortage; the establishment of a new clearing-system within a given community to provide protection against the financial turbulences taking place outside the community.

The community or local currency does not replace the national currency, only complements it. There is, however, a crucial difference between the two. Community currencies – in most cases – serve only two of the four functions of money: unit of account and medium of exchange. There are many technical possibilities to make these functions work and the aim of the current paper is to show those possibilities and the ways they have been categorized in the literature.

1. Bevezetés

A közösségi pénzrendszerek létrejötte egy válasz a pénzügyi rendszerünk globális válságsorozatára. A közgazdasági irodalomban lassan elfogadottá válik az a vélemény, mely szerint a pénzügyi rendszer válságai alapvető, strukturális természetű problémák, melyek nem orvosolhatók a rendszer „ráncfelvarrásaival”. Gyökeres változtatásra van szükség.

Az utóbbi évszázadok nagyobb pénzügyi válságait követően egyre több régió igyekezett enyhíteni gazdasági nehézségein saját pénz, pénzhelyettesítő (hazai jogi kifejezéssel: forgatható utalvány) bevezetésével. Becslések szerint ma a világ 35 különböző országában, körülbelül 3000–5000 közösségi pénzrendszer létezik.

Ahogy az 1930-as évek idején, úgy a 2008-ban megjelenő válságnál sem termelőerőkből volt hiány, hanem abból a (pénzügyi) kapcsolati hálóból, amely a kihasználatlan erőforrások áramlását biztosította volna a termelésben. A közösségi pénz bevezetésének elsődleges célja éppen ennek a hiánynak az elkerülése (illetve pótlása), és ezzel egy új, bizonyos közösségen belül működő elszámoló-rendszer létrehozása, amely megfelelő irányítás mellett nagyszerű védelmet biztosíthat a közösségen kívül zajló pénzügyi turbulenciáktól.

A helyi pénz nem felváltja, mindössze kiegészíti a nemzeti valutát. Lényeges szerkezeti különbség a két fizetőeszköz között azonban, hogy a közösségi pénz – az esetek többségében – a pénz négy funkciójából kizárólag két funkciót hivatott betölteni: általános érték-mérő és csereeszköz. A felváltás módja, a két funkció betöltése számtalan technikai lehetőség útján valósítható meg. Cikkünk e megvalósítási lehetőségek logikai csoportosításának elemzését tűzi ki célul. A publikáció feladata, hogy a legfontosabb csoportosítási ismervek mentén e kibocsátott helyi pénzek kategóriákba rendezését elvégezzék.

2. Közösségi fizetőeszközök csoportosításának esetei

2.1. Fedezetszemponitú csoportosítás

A szakirodalomban használt egyik fő csoportosítási szempontot a Regiogelde.V., a német közösségi pénzek szervezetének szövetsége dolgozta ki. E szempont szerint a kiegészítő fizetőeszközök csoportosítása a kibocsátásuk mögött álló fedezet alapján történik. Más kategóriát képviselnek a törvényes fizetőeszköz fedezetű közösségi pénzek és más a teljesítményfedeztetűek. Az előbbi esetében a közösségi pénz mögött a törvényes fizetőeszköz (forint, euró, svájci frank stb.) áll, utóbbi mögött pedig egy későbbi időpontban teljesítendő szolgáltatás ígérete – ehhez tartoznak például az ún. szívességbankok, vagy cserekörök is. A cserekörön belül a kör tagjai árukat és szolgáltatásokat cserélnek egymással. A barterrel ellentétben azonban, a csereköröknél egy, a tranzakciók pillanatában keletkezett, rendszerint kamatmentes fizetőeszköz is jelen van, amelynek köszönhetően már nem szükséges a közvetlen csere. Az ügyletek során a részt vevők előzetes megállapodása alapján terhelik a vevő számláját, illetve írják jóvá a „pénzt” az eladó számláján. Míg a jóváírt összeg (pozitív egyenleg) – vagy idő alapú elszámolások esetén (pl. időbankok) jóváírt munkaóra – alapján az adott illető szabadon vásárolhat a közösségen belül, addig a negatív egyenleg azt jelenti, hogy a számla birtokosának tartozása van a közösség felé, amelyet áru vagy szolgáltatás formájában törlesznie kell. Végeredményben a terhelések és jóváírások összesített egyenlege nulla. Bár e fizetőeszközök nem konvertibilisek és azonnal rendelkezésre álló fedezet sincs mögöttük, értékük – az időbankokat leszámítva – legtöbb esetben megfelel a nemzeti fizetőeszköz értékének.

Fontos különbség a hétköznapi nyelven helyi pénznek nevezett forgatható utalványok (azaz a törvényes fizetőeszköz által fedezett kiegészítő fizetőeszközök) és a szívességbankok között, hogy „utóbbi egy sokkal kisebb, átlagosan 100 főt magában foglaló cserekör, melynek tagjai rendszeres gyűlések során találkoznak egymással, nagyobb a személyesség, az emberi kapcsolatok fontossága. A szívességbankban egy központi rendszerben, vagy egyénileg tartják nyilván a tagok egyenlegét tartozás és követelés formájában, mely a nullához közelít.” (Jacsó 2013, 3. oldal) A legismertebb itthoni példa erre a SUSKA.

A szövetség felosztásában ezenkívül van egy harmadik, vegyes típus is, ez esetben a közösség tagjai mindkét típusú fizetőeszközhöz hozzá tudnak jutni, illetve fel tudják használni azokat.

2.2. Célapú csoportosítás

Az osztrák Unterguggenberger¹ Intézet a fenti felosztást egészítette ki, amennyiben a fedezet alapú csoportosítást a helyi pénz bevezetésének céljával egészítette ki. A közösségi pénzeket négy fő csoportba sorolva megkülönböztet pénzfedezetű, teljesítményfedezetű,

---

¹ Michael Unterguggenberger Wörgl polgármestere volt, hozzá kötődik a wörgli pénzhelyettesítő kibocsátása 1932–1933-ban.

településfejlesztő, valamint kombinált és kísérleti típusú fizetőeszközöket (lásd 1. ábra). A településfejlesztő közösségi pénzek fő célja a közösségfejlesztés, a gazdasági célok ennek rendelődnek alá. Az utolsó csoport közé tartoznak a pénz mint alapjövedelem pénzhelyettesítői, valamint a kriptovaluták² (például bitcoin) esetei.

1. táblázat: Közösségi pénzek célalapú csoportosítása

Table 1.: Objective-based grouping of community currencies

Sorszám	Típus	Cél	Példa
1.	pénzfedezetű	vásárlóerő megkötése	Chiemgauer
2.	teljesítményfedezetű	önerősítés	Szívességbankok
3.	településfejlesztő	közösségfejlesztés	Időbankok
4.	kombinált és kísérleti típusú pénzhelyettesítők	a fentiek vegyes előnyei és hátrányainak kiküszöbölése	Kriptovaluták

Forrás:Saját szerkesztés

A pénzfedezetű közösségi pénzek célja a vásárlóerő egy adott területen belül tartása és cirkuláltatása. E „pénzek” általában forgásbiztosítottak, amiannyit jelent, hogy az adott közösségi pénzt ún. pénztartási (vagy pénzhasználati) illetékkal terhelik. Vagyis a kiegészítő fizetőeszköz értéke minden hónapban bizonyos mértékben (általában 0,5–1%) csökken, ha azt felhalmozásra és nem vásárlásra, fizetésre használják, illetve ha adott mértékű díj fejében nem érvényesítik havonta. E típusba tartozik Németországban a Chiemgauer, amely a leghíresebb működő rendszer. Ausztriában az alábbi fontosabb esetek tartoznak ide:

- Langenegger Talente (Vorarlberg)
- Neuki (Oberösterreich)
- Styrrion (Steiermark)
- V-Taler (Vorarlberg)
- Waldviertler (Niederösterreich)

A teljesítmény fedezte közösségi pénzek célja az önszerveződés. A kiegészítő fizetőeszközök több különböző csoportja tartozik ebbe a körbe, melyek lényege a cserekörök, illetve szívességbankok működéséből indul ki. Több típusuk időalapú cserét valósít meg, bár az időbank alapú szervezetek főleg a harmadik csoportban találhatók.

A közösségi pénzek harmadik csoportját a közösségépítést elsődleges célként meghatározó településfejlesztési típusok alkotják. A szervezetek zömét az időbankok testesítik meg. Az időbankok központi elszámoló egységek, a rendszerben részt vevő tagok tranzakcióikat a központnak jelentik, ahol a csere jellemzően számítógépen rögzítésre kerül.

Az időbankok a szívességbankokhoz hasonlóan működnek. Az ügyletek mögött nincs azonnali fedezet, a „pénzen” nincs kamat, nem konvertibilis, és a tranzakciók pillanatában – tehát amikor szükség van rá – jön létre. Az így keletkezett elszámolási egység (és ezáltal az árak) azonban nem egy, a nemzeti fizetőeszközzel egyenértékű egységet fognak képviselni, hanem az idő valamilyen mértékegységét, általában órát. Ebből adódóan az időbankokat elsősorban társadalmi céllal, a társadalmi célú szolgáltatások fellendítésére hozzák létre (pl. idősgondozás, bevásárlás, gyermekfelügyelet, oktatás, kertészkedés stb.) és nem az árupiacon jelentkező

² A kriptovaluta megnevezés olyan digitális, illetve virtuális valutákra utal, amelyek esetében a tranzakcióik biztonságát és az új „digitális érmék” kibocsátását a kriptográfiai technológia biztosítja. Az első kriptovaluta 2009-ben, Bitcoin néven került bevezetésre, azóta számos hasonló kezdeményezés követte, melyekre sokszor csak „Altcoin” gyűjtőnéven hivatkoznak.

hiány(osságok) megszüntetése végett. E rendszertípus főként a társadalmilag kirekesztett embereket (pl. munkanélküli, szegény, nyugdíjas), önkénteseket, és azokat az embereket vonzzák, akiknek szükségük van bizonyos szociális jellegű szolgáltatásra (idős, fogyatékkal élő).

A negyedik csoport az eddigi három csoportba nem besorolható kombinált és kísérleti rendszereket tartalmazza. Ez a csoport a jövőben a kísérletek bővülésével várhatóan további csoportokra fog bomlani. E csoportba tartozó híres példák a Lindentaler Németországban és a kriptovaluta.

2.3. Kennedy és Lietaer 5 szempont szerinti csoportosítása

A fizetőeszközök további szempontú csoportosításának kiterjesztése, az egyik legismertebb csoportosítási szempontrendszer Kennedy és Lietaer nevéhez fűződik. A szerzők egy olyan (viszonylag komplex) rendszert szerettek volna kidolgozni, amellyel nem csak a pénzhelyettesítők, a közösségi pénzek, hanem az összes fizetőeszköz osztályozása lehetővé válik. Ehhez öt osztályozási tényezőt határoztak meg: 1. cél, 2. a közvetítő eszköz anyaga, 3. funkció, 4. teremtési folyamat és 5. a költségfedezet mechanizmusa. E csoportokon belül a szerzők két alszempontot alakítottak ki, további altípusokra bontva ezáltal az egyes osztályokat (lásd 2. ábra). E szempontrendszerrel egyúttal az új fizetőeszköz-rendszerek kidolgozását is segíteni kívánták.

2. táblázat: Kennedy-Lietaer 5 szempontú csoportosítása

Table 2.: Grouping of community currencies based on 5 aspects from Kennedy-Lietaer

Fő osztályozási szempont	Részletezés	Finomabb osztályozás
Cél	Törvényes fizetőeszköz Kereskedelmi célú fizetőeszközök	B2B (üzleti partner-üzleti partner) B2C (Üzleti partner-fogyasztó) C2C (fogyasztó-fogyasztó) C2B (fogyasztó-üzleti partner)
	Társadalmi célú fizetőeszközök	Vegyes típus Idősgondozás Nyugdíjasok Munkanélküli Oktatás Gyermekfelügyelet Társadalmi kapcsolatok Kulturális identitás Ökológia Egyéb szociális célok Vegyes típus
Közvetítő	Árúpénz Érmék Címletek Elektronikus pénz Vegyes típus	
Funkció	Általános fizetőeszköz Értékmérő	Fizetés konvencionális pénzben Fizetés időegységben Fizetés konkrét tárgyakkal
	Közvetítő eszköz Felhalmozási funkció	Kamatterhelt fizetőeszközök Kamatmentes fizetőeszközök Pénzhasználati illetékkel terhelt fizetőeszközök Konkrét időegységben denominált fizetőeszközök Lejárat dátummal rendelkező fizetőeszközök Vegyes típus

Fő osztályozási szempont	Részletezés	Finomabb osztályozás
„Pénzteremtési” mechanizmus	Fizetőeszközök valódi fedezettel Fedezett hitel Fedezet nélküli hitel Beváltható utalványok Vállalati utalványok Fogyasztói hűségkártyák Kölcsönös hitel Központi kibocsátás (fiat) Vegyes típus	
Költségmegtérülés	Nincs további költségmegtérülés Fix díjak Kamatdíjak, pénztartási illeték és más időfüggő díjak Vegyes típus	

Forrás: Kennedy, Margrit–Lietaer, Bernard (2004): Regionalwährungen. Neue Wege zu Nachhaltigem Wohlstand. Riemann, München.

A fenti csoportosítás egyik kritikája Martigoni véleménye, mely szerint e besorolás egyik hátránya, azonnal észlelhető. Számos rendszerhez ugyanis több jellemzőt is hozzárendeltek, amely a különbségek felismerését csak még jobban megnehezíti. A közvetítő eszköz anyagát például árupénzre, címletekre, érmékre, elektronikus pénzre és „vegyes típusra” osztották. A legtöbb kiegészítő fizetőeszközt azonban a vegyes kategóriába kell sorolni és így az osztályozási rendszer nem ad valódi rálátást a rendszerek közti eltérésekre.

2.4. Kennedy-Lietaer 2 szempont szerinti csoportosítása

Egy későbbi könyvükben, John Rogers társszerzővel együtt, már egy egyszerűbb, mindössze 4 kategóriából álló struktúrát használnak annak érdekében, hogy a könyvben szereplő több, különféle fizetőeszköz-rendszert bemutassák. A csoportosításhoz két szempontot határoznak meg: 1. a fizetőeszköz alapvető célját és a 2. kibocsátás alapvető mechanizmusát. (E két szemponthoz 2-2 lehetőség tartozik, amelyek így összességében 4 kategóriához vezetnek). A legtöbb rendszer egy fő céllal indul: a helyi gazdaság fejlesztése vagy a közösség erősítése. Sok esetben, mialatt a szervezők az egyikre koncentrálnak, a másik is megvalósul. A helyi gazdaság fejlesztésébe beletartoznak az újonnan induló és már működő vállalkozások serkentése egy, a vállalatok között (B2B) vagy vállalatok és fogyasztó (B2C) között forgatható helyi fizetőeszköz segítségével. A közösség (meg)erősítése – szintén helyi fizetőeszköz használatával – a szomszédok közötti cserefolyamatok élénkítését, az új közösségi csoportok kialakítását, és a közösség érdekeit szolgáló önkéntes munkavállalás ösztönzését jelenti. A rendszerek többsége emellett egy alapvető mechanizmust jelölnek meg induláskor: vagy cserekörrel kezdik; vagy egy nemzeti pénzzel, esetleg áruval, teljesítménnyel fedezett, helyi szervezet által kibocsátott fizetőeszközzel. A későbbiekben már előfordulhat, hogy egy rendszer az eredeti mechanizmuson kívül egy másikat is bevon. Erre példa az Ausztriában, Vorarlberg tartományban működő Talente Tauschkreis, amely cserekörként indult 1996-ban, majd 2006-ban egy euró fedezte fizetőeszközt is bevezettek.

2.5. A Greco-féle csoportosítási szempont

Thomas H. Greco a fizetőeszköz-rendszerek sikertényezőit vette számításba, négy nagyobb kategóriába sorolva azokat: a csererendszer vagy fizetőeszköz szerkezete; irányítása (menedzsment); megvalósítási stratégiák; és a kontextus, amelybe a csererendszert vagy fizetőeszközt bevezetik.

2.6. Blanc csoportosítási rendszere

Blanc a törvényes fizetőeszköztől eltérő „pénzek” általában használt elnevezéseivel foglalkozott. Megközelítésében a hangsúlyt a fizetőeszköz helyett a rendszerekre helyezte, három külön osztályba sorolva a napjainkban szinonimaként használt fogalmakat aszerint, hogy az adott rendszer egy térség fejlesztését (helyi pénz), egy közösség megerősítését (közösségi pénz) vagy bizonyos – piaci szegmensek fejlődését elősegítő – gazdasági projektek támogatását (kiegészítő pénz) szolgálja-e.

Véleményünk szerint e csoportosítási szempont nem megfelelő, hiszen az egyik kategória nem zárja ki a másikat, közöttük átfedések vannak.

Tichit és tsai említést tesznek Blanc (2013) egy későbbi munkájáról, amelyben a szerző, a monetáris projektek tipizálására tett javaslatot, három „ideális típus” alapján: 1. közpénz, 2. nyereségtermelő pénz, és 3. polgári pénz. Ehhez további hat alkategóriát rendelt: állami, szubállami, piaci, területi, közösségi és kereskedelmi. A szerzők szerint ennek az osztályozásnak az előnye, hogy a kriptovaluták kivételével minden fizetőeszköz-típus csoportosítását lehetővé teszi; ezért is tartják ezt az eddigi legsikeresebb szempontrendszernek.

2.7. Boonstra és társainak csoportosítása

Boonstra és tsai a kiegészítő fizetőeszköz-rendszerek csoportosításakor a társadalmi és gazdasági hatásokat vették alapul és a következő három kategóriát emelték ki: Társadalmi célú fizetőeszközök, gazdasági célú fizetőeszközök, és digitális (elektronikus és virtuális) pénzrendszerek. A társadalmi célú fizetőeszközök (pl. időbankok) – meghatározásuk szerint – főként a közösségen belüli kapcsolatok megerősítését, a kiszolgáltatott helyzetben lévő csoportok lehetőségeinek bővítését, valamint a társadalmi elszigeteltség csökkentését hivatottak szolgálni. A gazdasági célú fizetőeszközök (pl. barter hálózatok, szívességbankok, regionális, illetve helyi pénzek) rendeltetése pedig a helyi gazdaság élénkítése, a kis- és középvállalatok helyzetének javítása a nagy multinacionális cégekkel szemben, az adott régió rezilienciájának (sokktűrő képességének) építése, továbbá a szegények és gazdagok közötti távolság csökkentése. A digitális (azaz elektronikus és virtuális) pénzrendszer kifejezés [pl. online fizetési platformok, SMS-alapú fizetőeszköz-rendszerek, egyenrangú hálózatokon (P2P) alapuló rendszerek] ugyanakkor már nem egy világosan megfogalmazott célra utal (jóllehet e rendszerek alapvetően szintén gazdasági célt szolgálnak), hanem a fizetőeszköz megnyilvánulási formájára. De miután ezek az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő struktúrák – mind fiskális mind jogi értelemben – az általános fizetőeszköz-rendszer alternatívájaként működnek, külön kategóriát képeznek.

2.8. Csoportosítás a gazdasági szereplők kapcsolata alapján

Martignoni ismerteti Bode egyik publikációját (2004), amely a közösségi pénzeket üzemgazdasági szempont alapján csoportosította. A csoportosítás logikája szerint e pénzhelyettesítők forgása során üzleti partner (B = business) vagy fogyasztó (C = customer) áll egymással kapcsolatban. Az egymáshoz fűződő viszonyt 2-es számjeggyel (to) jelölve, a pénzhelyettesítők négy típusát vizsgálta (B2B, B2C, C2B és C2C), melyet az alábbi, ábra összegez.

3. táblázat: Gazdasági kapcsolatok szerinti csoportosítás

Table 3.: Grouping of community currencies based on economic relations

Kiegészítő fizetőeszköz típusa	Kapcsolat	Fizetési rendszer	Fedezet
LETS (Szívességbankok)	főleg C2C	zárt	teljesítmény
Barter klub	főleg B2B	zárt	teljesítmény
Utalványrendszer	főleg B2C (és B2B)	nyitott	törvényes fizetőeszköz

Forrás: Jens Martignoni (2011): Typologie von Komplementärwährungen und Erfolgsfaktoren von Komplementärwährungsorganisationen. Universität Freiburg, Zürich

2.9. Egyéb csoportosítási szempontok

Martignoni egy másik tanulmányában bemutatja a Cottbus Egyetem már nyugdíjba vonult professzorának, Wolfgang Cezanne-nak (2006) az elképzelését is, aki a „helyi pénzeket” a következő három szempont szerint különböztette meg: Pénztartási illetékekkel felruházott fizetőeszköz, amely kiutat jelenthet a mértéktelen vagyonfelhalmozásból adódó lassú körforgásból; hitelpénz, amely gyógyírként szolgálhat az elégtelen hitelezésnek köszönhető kereslethiányra; és „elszigetelő pénz”, amely – a térséggel szembeni szolidaritással – jelentős szerepet tölthet be a régió versenyképességének növelésében.

Martignoni ezenkívül röviden hivatkozik egy Svájcban működő társaság (TALENT) által alkalmazott csoportosítási megközelítésre is, mely két fő tényezőt tartalmaz: a cél és a szektor meghatározását. Ilyen módon a piac/verseny és a kapcsolatok, illetve ajándékgazdaság (gifteconomy) közötti spektrum lefedetté válik. A svájci frank képviseli az egyik végletet (piac), és az idő-alapú fizetőeszközök (kapcsolat) a másikat.

Maga Martignonia fizetőeszközök kategorizálásakor Greco (2009) és Riegel (2003) munkáját vette alapul. Négy fő szempontot határoz meg: fizetőeszköz célja, a bizalom alapja, valamint a kibocsátás és a körforgás fenntartásának módja. E szempontok mindegyikéhez további öt alszempontot rendel, amelyek az egyes pontok értékelését szolgálják. A szerző célja ezzel egy olyan szempontrendszer kialakítása volt, amely a kiegészítő fizetőeszközöknek egy hatékonyabb jellemzését teszi lehetővé, és amelyen keresztül az új fizetőeszköz-rendszerek megtervezése is eredményesebbé válhat.

4. Konklúzió

A közösségi pénzek szakirodalma ma már igen nagy és egyre csak bővül. A csoportosításokról szóló tanulmányok, cikkek aránya azonban igen szerény. Nem meglepő tehát, hogy e témában kevés a magyar nyelvű írás, jóllehet a rendszerező, csoportosító jellegű munkák tanulmányozása sokat segíthetne nem csak a kiegészítő fizetőeszköz-rendszerek jobb megértésében, de akár a közösségi pénzek kibocsátásának előkészítésében is. Azáltal

hogy a (feltehetőleg) átlátható módon bemutatott szempontokat és esetlegesen a hozzájuk társított példákat, lehetőségeket – a maguk előnyeivel hátrányaival – összegezve vizsgálni tudjuk, könnyebben döntésre juthatunk a fizetőeszköz megtervezése során felmerülő kérdésekben.

Ezenkívül a tudományos világ számára is ösztönzőleg hathat, további kutatások, újabb szempontrendszer kidolgozására sarkalva a téma iránt érdeklődőket, kutatókat.

Cikkünkkel, a közösségi pénzek népszerűsítésén túl, ehhez az ösztönzéshez kívántunk szerény mértékben hozzájárulni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ariane Tichit, Clément Mathonnat, Diego Landivar (2016): Classifying non-bank currency systems using web data. *International Journal of Community Currency Research*. 2016/20. szám. <www.ijccr.net> ISSN 1325-9547. Online: <http://dx.doi.org/10.15133/j.ijccr.2016.002> – Letöltés: 2016. máj. 11.
- Barbara Brandt (2001): Helyi közösségek pénzrendszerei az Egyesült Államokban. *Eszmélet*. 51. szám. Online: <http://www.freeweb.hu/eszmelet/51/brantdt51.html> – Letöltés: 2016. ápr. 2.
- Community Currency Knowledge Gateway. Online: <http://community-currency.info/en/glossary/lets/>
- Community Currency Knowledge Gateway. Online: <http://community-currency.info/en/glossary/timebanks/>
- Complementary Currency Resource Center. Online: http://www.complementarycurrency.org/ccLibrary/principles_of_ccs/index.html
- Ezvankarcsi (2011): A mi pénzünk. EzVanKiadó, Budapest.
- Jens Martignoni (2011): Typologie von Komplementärwährungen und Erfolgsfaktoren von Komplementärwährungsorganisationen. Universität Freiburg, Zürich.
- Jens Martignoni (2012): A New Approach to a Typology of Complementary Currencies. *International Journal of Community Currency Research*. 2012/16 szám. 1–17. old. Online: <https://ijccr.files.wordpress.com/2012/04/ijccr-2012-martignoni.pdf> – Letöltés: 2016. márc. 22.
- Jérôme Blanc (2011): Classifying “CCs”: Community, complementary and local currencies’ types and generations. *International Journal of Community Currency Research*. 2011/15. szám. 4–10. old. Online: <https://ijccr.files.wordpress.com/2012/05/ijccr-2011-special-issue-02-blanc.pdf> – Letöltés: 2016. jan. 2.
- Kennedy, Margrit–Lietaer, Bernard (2004): Regionalwährungen. *Neue Wege zu Nachhaltigem Wohlstand*. Riemann, München.
- Lotte Boonstra, Arjo Klammer, Eleftheria Karioti, J. Aldo Do Carmo, Sander Geenen (2013): Complementary Currency Systems. Social and Economic Effects of Complementary Currencies. Erasmus University Rotterdam. Online: http://www.iss.nl/fileadmin/ASSETS/iss/Research_and_projects/Conferences/CCS_June_2013/Papers/Klammer_-_Boonstra.pdf – Letöltés: 2016 márc. 27.
- Margrit Kennedy, Bernard Lietaer (2004): Regionalwährungen: Neue Wege zu Nachhaltigem Wohlstand. Riemann, München. Kiadó.
- Margrit Kennedy, Bernard Lietaer, John Rogers (2012): *People Money: The Promise of Regional Currencies*. Triarchy Press. Axminster, United Kingdom. 98–99. old.
- Money Network Alliance (MONNETA). Online: <http://monnetta.org/regiogeld-verband>
- Silvio Gesell (2004): *A Természetes Gazdasági Rend*. Kétezeregy Kiadó. Piliscsaba.
- Thomas Henry Greco, Jr. (2009): *The End of Money and the Future of Civilization*. Chelsea Green Publishing. USA. 144. old.
- Unterguggenberger Institut. Online: <http://unterguggenberger.org/uebersicht-komplementaerwaehrungen-heute/>